

จริยศาสตร์หน้าที่นิยมปะทะประโยชน์นิยม:
ภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกทางศีลธรรม
ของข้าราชการฝ่ายความมั่นคงในสถานการณ์วิกฤต
Deontological vs. Utilitarian Ethics:
The Moral Dilemmas of Security Officials in Crisis Situations

ชนากานต์ ศิริวัฒน์

Chanakarn Siriwat

สภากาชาดไทย

Thai Red Cross Society

Corresponding Author, E-mail : chanakarnopor@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกทางศีลธรรมระหว่างจริยศาสตร์หน้าที่นิยมและลัทธิประโยชน์นิยมของข้าราชการฝ่ายความมั่นคงภายใต้สภาวะวิกฤต 2) เพื่อวิพากษ์ขีดจำกัดเชิงทฤษฎีของกระบวนทัศน์จริยธรรมแบบชั่วคราวที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเชิงยุทธวิธี และ 3) เพื่อเสนอแนะที่ศรัทธาจริยธรรมเชิงสถานการณ์วิกฤตที่บูรณาการพุทธจริยศาสตร์ในการกำกับดูแลดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่รัฐ ผลการศึกษาพบว่า การยึดมั่นในหน้าที่นิยมแบบเคร่งครัดช่วยปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในฐานะเป้าหมายในตัวเอง แต่กลับสร้างสภาวะอัมพาตเชิงปฏิบัติการท่ามกลางภัยคุกคามสมัยใหม่ ขณะที่การเลือกใช้เกณฑ์ประโยชน์นิยมช่วยจำกัดความเสียหายในวงกว้างได้อย่างทันท่วงที แต่อาจนำไปสู่การสถาปนาสภาวะยถาภูมิจนที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนและบ่อนทำลายหลักนิติธรรมอย่างถาวร บทความนี้จึงนำเสนอทางออกเชิงจริยศาสตร์ผ่านโมทัศน์กฎธรรมเชิงกลยุทธ์ อันเป็นปฏิบัติการจริยธรรมที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งปัญญาและการรักษาประโยชน์สุขส่วนรวมตามหลักมหากรุณาธรรมในพุทธปรัชญา เพื่อสร้างดุลยภาพระหว่างกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่เด็ดขาดกับความอยู่รอดของสังคมโดยรวม ข้อค้นพบชี้ให้เห็นว่าการปรับโครงสร้างจริยธรรมให้มีลักษณะจำแนกชั้นโดยรักษาเพดานของหน้าที่นิยมควบคู่กับความยืดหยุ่นเชิงสถานการณ์จะช่วยยกระดับมาตรฐานการปฏิบัติงานของข้าราชการ

ฝ่ายความมั่นคงให้สอดคล้องกับหลักการสากลและรักษาเสถียรภาพของสังคมได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: หน้าที่นิยม, ประโยชน์นิยม, ภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกทางศีลธรรม, ข้าราชการฝ่ายความมั่นคง, กฎอาชญากรรมเชิงกลยุทธ์

Abstract

This article aims to: 1) analyze the moral dilemmas between deontological ethics and utilitarianism faced by security officials in crisis situations; 2) critique the ontological limitations of single-axis ethical paradigms affecting tactical decision-making; and 3) propose a crisis situational ethical order integrated with Buddhist ethics to govern state discretion. The study reveals that strict adherence to Kantian deontology safeguards human dignity as an end in itself but induces operational paralysis in the face of modern threats. Conversely, utilitarianism effectively limits macro-level devastation yet risks establishing a permanent state of exception that violates fundamental human rights and undermines the rule of law. Consequently, this paper advocates for the concept of strategic compassion, defined as an ethical practice grounded in wisdom and the pursuit of collective well-being according to the Great Compassion principle in Buddhist philosophy. This framework serves to balance absolute moral rules with societal survival. The findings suggest that restructuring ethics into a stratified model—retaining deontological constraints while allowing situational flexibility—will enhance the operational standards of security officials. Such a transformation ensures alignment with global norms and sustains social order in an era of increasingly complex threats.

Keywords: Deontology, Utilitarianism, Moral Dilemma, Security Officials, Strategic Compassion

บทนำ

ความผันผวนของระเบียบโลกในศตวรรษที่ 21 ไม่ได้เกิดขึ้นแค่ในระนาบของภัยคุกคามทางกายภาพ หากแต่คือวิกฤตการณ์เชิงบรรทัดฐาน (Normative Crisis) ที่สั่นคลอนรากฐานจริยศาสตร์สากลอย่างรุนแรง ข้าราชการฝ่ายความมั่นคงในฐานะกลไกเชิงสถาบันของรัฐ มักถูกกักขังอยู่ในสภาวะ “อัมพาตเชิงปฏิบัติการ” (Operational Paralysis) เมื่อต้องเผชิญกับภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกทางศีลธรรม (Moral Dilemma) ระหว่างการรักษากฎเกณฑ์เด็ดขาด (Categorical Imperative) กับความจำเป็นในการระงับยับยั้งความวินาศของมหาชน ภาวะบีบคั้นดังกล่าวสะท้อนถึงสิ่งที่ จอร์โจ อาแกมเบน (Giorgio Agamben) นิยามว่าเป็นจุดเปราะบางที่อำนาจอธิปไตยเข้าแทรกแซงกฎหมายเพื่อสถาปนา “ภาวะยกเว้น” (State of Exception) ซึ่งมักส่งผลให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ถูกลดทอนลงเหลือเพียง “ชีวิตเปลือยเปล่า” (Bare Life) ที่ปราศจากหลักประกันทางสิทธิ (Agamben, 1998)

ในมิติของจริยศาสตร์บริสุทธิ์ การตัดสินใจภายใต้สถานการณ์วิกฤตถูกตรึงอยู่ระหว่างสองขั้วโน้ตทัศน์ที่ทรงอิทธิพล ขั้วแรกคือจริยศาสตร์หน้าที่นิยม (Deontological Ethics) ของ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ที่ยืนยันว่ามนุษย์ต้องได้รับการปฏิบัติในฐานะเป้าหมายในตัวเอง (Ends in themselves) โดยมีอาจถูกทำให้กลายเป็นเพียงเครื่องมือ (Instrumentality) ของผลลัพธ์ทางการเมืองได้ (Kant, 1785/1998) ทว่าในมิติของอำนาจเชิงโครงสร้าง มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ระบบวินัย (Discipline) ของรัฐมักพยายามกำราบเจตจำนงเสรี (Free Will) ของปัจเจกให้อยู่ภายใต้บรรทัดฐานของสถาบัน ส่งผลให้การยึดมั่นในหน้าที่นิยมแบบเคร่งครัดอาจกลายเป็นภาระเชิงภววิทยาที่ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถตอบโต้ต่อภัยคุกคามที่ไม่อาจคาดการณ์ได้ (Foucault, 1977)

ในทางตรงกันข้าม ลัทธิประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) เสนอเกณฑ์ตัดสินความถูกผิดผ่านอรรถประโยชน์สูงสุด (Utility) ของคนจำนวนมาก ซึ่งดูเหมือนจะเป็นเครื่องมือทางปัญญา (Intellectual Tools) ที่ทรงประสิทธิภาพในการจัดการประสบการณ์ทางสังคมตามแนวคิดเครื่องมือนิยม (Instrumentalism) ของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ที่เน้นความสำเร็จในการแก้ปัญหาเป็นสำคัญ (Dewey, 1938) อย่างไรก็ตาม การยอมรับเกณฑ์ประโยชน์นิยมโดยปราศจากขีดจำกัดย่อมนำไปสู่ความเสี่ยงในการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานและการพังทลายของหลักนิติธรรม (Rule

of Law) ดังที่เห็นได้จากความขัดแย้งในระดับปฏิบัติการของหน่วยงานความมั่นคงไทย (Chanchai, 2023)

บทความวิจัยนี้จึงมุ่งวิเคราะห์รอยร้าวทางจริยศาสตร์ดังกล่าว เพื่อนำเสนอทางออกผ่านมโนทัศน์ “กรุณาธรรมเชิงกลยุทธ์” (Strategic Compassion) ซึ่งเป็นการบูรณาการพุทธจริยศาสตร์ในฐานะระเบียบทางศีลธรรมที่ยืดหยุ่นแต่ไม่ไร้หลักการ การศึกษานี้มิได้มุ่งเพียงการพรรณนาถึงความยากลำบากในการตัดสินใจ แต่ต้องการสถาปนา “ระเบียบจริยธรรมเชิงสถานการณ์วิกฤต” เพื่อเป็นเข็มทิศทางปัญญาสำหรับข้าราชการฝ่ายความมั่นคงในการปกป้องทั้งชีวิตมหาชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ท่ามกลางพายุแห่งสถานการณ์วิกฤตสืบไป

เนื้อเรื่อง

การวิเคราะห์มิติทางจริยศาสตร์ในการกิจความมั่นคง จำเป็นต้องดำเนินการข้ามทะเลโครงสร้างทางความคิดที่สั่งสมอยู่ในวิธีปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ตึงเครียดสูง ปรัชญาการนี้มีใช้เพียงการตัดสินใจเชิงเทคนิค แต่คือการปะทะกันของ “ระบบคุณค่า” (Value Systems) ที่มีรากฐานลึกซึ้งในระนาบภววิทยา ภายใต้สภาวะบีบคั้น ข้าราชการฝ่ายความมั่นคงมักถูกผลักให้เข้าไปอยู่ในพื้นที่กำกวม (Liminal Space) ที่ซึ่งกฎหมายปกติไม่สามารถให้คำตอบที่เบ็ดเสร็จได้ การทำความเข้าใจทฤษฎีจริยศาสตร์กระแสหลักจึงทำหน้าที่เป็น “การขุดค้นทางญาณวิทยา” (Epistemological Excavation) เพื่อเผยให้เห็นรอยร้าวเชิงบรรทัดฐานที่เจ้าหน้าที่รัฐต้องแบกรับ ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลที่มีสำนึกทางศีลธรรมและในฐานะกลไกเชิงสถาบันของรัฐที่ต้องผลิตซ้ำอำนาจอธิปไตย โดยวิเคราะห์เปรียบเทียบผ่านสองชั่วอุดมการณ์จริยธรรมที่ทรงอิทธิพลที่สุดในโลกตะวันตก คือ จริยศาสตร์หน้าที่นิยมที่เน้นความบริสุทธิ์ของเจตจำนง และลัทธิประโยชน์นิยมที่เน้นผลลัพธ์เชิงสถิติ เพื่อสืบค้นว่าระบบคิดเหล่านี้สร้าง “รอยทางแห่งการตัดสินใจ” และ “กัณฑ์เชิงปฏิบัติการ” อย่างไรในสภาวะวิกฤตความมั่นคงร่วมสมัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) จริยศาสตร์หน้าที่นิยมกับขีดจำกัดของกฎเกณฑ์เด็ดขาด (Deontological Ethics and the Limits of Absolute Rules)

ในระนาบของจริยศาสตร์หน้าที่นิยม อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) สถาปนาบรรทัดฐานที่เน้น “เจตจำนงที่ดี” (Good Will) และการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เด็ด

ขาด (Categorical Imperative) ในฐานะมาตรวัดความถูกต้องสูงสุดทางศีลธรรม คานท์ยืนยันว่ามนุษย์ต้องได้รับการปฏิบัติในฐานะ “เป้าหมายในตัวเอง” (Ends in themselves) เสมอ โดยมีอาจถูกลดทอนฐานะเป็นเพียงเครื่องมือ (Instrumentality) เพื่อบรรลุผลลัพธ์อื่นใดได้ (Kant, 1785/1998, p. 55) สำหรับข้าราชการฝ่ายความมั่นคง การยึดมั่นในหน้าที่นิยมหมายถึงการรักษากฎหมายและสิทธิพื้นฐานของพลเมืองอย่างไม่สั่นคลอน แม้การกระทำนั้นจะนำมาซึ่งความเสียหายเปรียบทางยุทธวิธีหรือความเสี่ยงส่วนบุคคลก็ตาม

ทว่า ในมิติเชิงวิพากษ์ ธีโอดอร์ อะดอร์โน (Theodor Adorno) ได้ตั้งข้อสังเกตว่าการยึดถือระเบียบวินัยและหน้าที่อย่างเคร่งครัดโดยปราศจากการพิจารณาบริบทเชิงโครงสร้าง (Critical Reflection) อาจกลายเป็นจุดเริ่มของการหล่อหลอม “บุคลิกภาพแบบอำนาจนิยม” (Authoritarian Personality) ที่ยอมสยบต่อลำดับชั้นอย่างไร้ข้อกังขา (Adorno et al., 1950) ภาวะนี้ก่อให้เกิดสิ่งที่ผู้วิจัยเรียกว่า “อัมพาตเชิงปฏิบัติการ” (Operational Paralysis) ในสถานการณ์วิกฤต เช่น กรณีปัญหาหาระเบิดเวลาที่กำลังนับถอยหลัง ซึ่งกฎเกณฑ์หน้าที่นิยมที่ห้ามการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลในทุกกรณี กลับกลายเป็นพันนาการทางจริยศาสตร์ที่ขัดขวางการยับยั้งชั่งใจของมหาชน การรักษา “ความบริสุทธิ์ทางศีลธรรม” ของเจ้าหน้าที่รัฐในระนาบนี้ จึงอาจแลกมาด้วยความล้มเหลวในการปกป้องสิทธิการดำรงอยู่ของพลเมืองจำนวนมาก ซึ่งเป็นการแลกที่เจ้าหน้าที่นิยมแบบดั้งเดิมไม่อาจคลี่คลายได้อย่างเป็นธรรม

2) ทัศนะประโยชน์นิยมกับการจัดการความเสี่ยงมหาชน (Utilitarianism and Public Risk Management)

ในทางตรงกันข้าม จอห์น สจิวต์ มิลล์ (John Stuart Mill) นำเสนอกระบวนการทัศน์จริยธรรมที่มุ่งเน้นอรรถประโยชน์สูงสุด (Utility) โดยถือว่าความถูกต้องของการกระทำตัดสินจากผลลัพธ์สุทธิที่สร้างความสุขหรือลดความทุกข์ให้แก่คนจำนวนมากที่สุด (Mill, 1861/2001, p. 28) ในสมรภูมิความมั่นคง ทัศนะประโยชน์นิยมกลายเป็น “เครื่องมือทางปัญญา” (Intellectual Tool) ที่ทรงพลังในการจัดการประสบการณ์ทางสังคมตามแนวคิดเครื่องมือนิยม (Instrumentalism) ของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ที่มองว่าจริยธรรมต้องทำงานเพื่อแก้ปัญหาความเปราะบางในการดำรงอยู่ได้อย่างประจักษ์ (Dewey, 1938) ภายใต้เลนส์นี้ การละเมิดสิทธิของชนบางกลุ่มหรือการใช้มาตรการรุนแรงในระดับที่จำกัด (Collateral Damage) ถูกตีความว่าเป็น “ความจำเป็นเชิงยุทธศาสตร์” เพื่อรักษาเสถียรภาพของระบบองค์กร

อย่างไรก็ตาม อันตรายเชิงภววิทยาของประโยชน์นิยมคือการสถาปนา “ภาวะยกเว้น” (State of Exception) ตามข้อวิพากษ์ของ จอร์โจ อากัมเบน (Giorgio Agamben) ที่อำนาจอธิปไตยของรัฐมักถูกใช้เพื่อลดทอนพลเมืองให้เหลือเพียง “ชีวิตเปลือยเปล่า” (Bare Life) หรือสิ่งที่ไร้หลักประกันทางกฎหมายในนามของความปลอดภัยสาธารณะ (Agamben, 1998) นอกจากนี้ จอห์น รอร์ลส์ (John Rawls) ยังโต้แย้งว่า ความยุติธรรมที่เป็นธรรม (Justice as Fairness) จะพังทลายลงทันทีหากสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลถูกนำไปใช้เป็นแต้มต่อในสมการการคำนวณความสุขของมหาชน (Rawls, 1999) การใช้เกณฑ์ประโยชน์นิยมที่ปราศจากการควบคุมจึงเสี่ยงต่อการนำพาหน่วยงานความมั่นคงไปสู่ภาวะล้มละลายทางจริยธรรม เมื่อเจ้าหน้าที่รัฐเริ่มคุ้นชินกับการแลกเปลี่ยน “คุณค่าของมนุษย์” กับ “ตัวเลขสถิติทางยุทธวิธี” จนสูญเสียสำนึกในความรับผิดชอบต่อ “ผู้อื่น” (The Other) ในระนาบศีลธรรม

3) ความขัดแย้งเชิงประจักษ์ในบริบทความมั่นคงไทย: พลวัตอำนาจนำและความไม่ลงรอยกันเชิงจริยศาสตร์ (Empirical Conflicts in Thai Security Context: Hegemonic Dynamics and Ethical Fractures)

พลวัตทางจริยศาสตร์ในพื้นที่ความมั่นคงไทย ไม่ได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะปัญหาทางจิตวิทยาเฉพาะบุคคล หากแต่คือภาพสะท้อนของ “วิกฤตการณ์แห่งความชอบธรรม” (Legitimation Crisis) ในระนาบโครงสร้าง ดังที่ เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas) วิพากษ์ไว้ว่า เมื่อระบบราชการพยายามใช้เหตุผลเชิงเครื่องมือ (Instrumental Reason) เข้ามาแทนที่ปฏิบัติการเชิงสื่อสาร (Communicative Action) การตัดสินใจในยามวิกฤตย่อมขาดปฏิสัมพันธ์ทางปัญญาและกลายเป็นเพียงการผลิตซ้ำคำสั่งที่ปราศจากวิญญูณ (Habermas, 1984) สภาวะบีบคั้นนี้รุนแรงยิ่งขึ้นในสังคมไทยที่โครงสร้าง “อำนาจนำเชิงสถาบัน” (Institutional Hegemony) ฝังรากลึกอยู่ในระบบราชการแนวดิ่ง ซึ่งให้เห็นว่ามักเกิดจากความลักลั่นระหว่างระเบียบกฎหมายอย่างเป็นทางการกับสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่ตรวจสอบไม่ได้ (Uwanno, 1999)

ในสถานการณ์นี้ ข้าราชการฝ่ายความมั่นคงไทยจึงต้องรับ “ภาระเชิงภววิทยา” (Ontological Burden) จากการพยายามรักษาสถานะข้าราชการที่ดีตามจารีตสถาบันปะทะกับความเรียกร้องเรื่องสิทธิมนุษยชนสากล ภาวะดังกล่าวส่งผลให้เจ้าหน้าที่ถูกลดทอนสถานะจาก “ประธานเชิงจริยธรรม” (Ethical Subject) ให้กลายเป็นเพียงฟันเฟือง

เชิงหน้าที่ตามทัศนะของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ที่ว่าวินัยของรัฐทำงานผ่านการกักกันเจตจำนงเสรี (Free Will) ของปัจเจก (Foucault, 1977) การเผชิญหน้ากับวิกฤตจึงกลายเป็นความล้มเหลวในการตระหนักถึงใบหน้าของ “ผู้อื่น” (The Other) ตามนิยามของ เอ็มมานูเอล เลวินาส (Emmanuel Levinas) เนื่องจากระบบได้กำบังความเป็นมนุษย์ให้เหลือเพียงจุดพิชิตเป้าหมายหรือตัวเลขทางสถิติ (Levinas, 1969) ซึ่งความไม่ลงรอยกันเชิงจริยศาสตร์นี้ยังถูกซ้ำเติมด้วยสิ่งที่ บยอง-ชุล ฮัน (Byung-Chul Han) เรียกว่า “สังคมแห่งความโปร่งใส” (Transparency Society) ที่เน้นความชัดเจนเชิงปริมาณแต่กลับทำลายมิติความลึกซึ้งของจริยศาสตร์เชิงสถานการณ์ (Han, 2015) สอดคล้องกับงานวิจัยเชิงวิพากษ์ของ อมรา พงศาพิชญ์ (Amara Pongsapich) ที่ระบุว่า สังคมไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนผ่านของบรรทัดฐานจริยธรรม เมื่อระบบคิดแบบเดิมที่ไม่เคยถูกตั้งคำถามเริ่มปะทะกับความเรียกร้องเรื่องสิทธิและเสรีภาพของภาคพลเมือง (Pongsapich, 2018)

ภาพสะท้อนเชิงประจักษ์เหล่านี้ยืนยันว่า การพยายามสถาปนา “ภาวะยกเว้น” (State of Exception) โดยอาศัยระบบจริยธรรมชั่วคราว ยิงนำไปสู่การล่มสลายของความเชื่อถือเชิงระบบ (Systemic Trust) ต่อดุลยพินิจของรัฐ การจะก้าวพ้นมายาการทางอำนาจนี้จึงจำเป็นต้องอาศัยดุลยภาพทางปัญญาตามหลักพุทธปรัชญาประยุกต์ ที่มองเห็นความเชื่อมโยงของเหตุปัจจัยในองคร่วม เพื่อกอบกู้ศักดิ์ศรีของประธานเชิงจริยธรรมกลับคืนมา (Phra Brahmagunabhorn [P. A. Payutto], 2012)

ความไม่ลงรอยกันเชิงจริยศาสตร์ ระหว่างหน้าที่นิยมและประโยชน์นิยมที่ปรากฏในบริบทความมั่นคงไทย มิใช่เพียงความขัดแย้งของตำราปรัชญา แต่อุบัติขึ้นในฐานะ “วิกฤตการณ์เชิงภววิทยา” ของข้าราชการผู้ปฏิบัติงาน เมื่อกฎเกณฑ์เด็ดขาดนำไปสู่อัมพาตเชิงปฏิบัติการ และผลลัพธ์สัมพัทธ์นำไปสู่การสูญเสียความเป็นมนุษย์ ภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกนี้ยืนยันว่า “ระบบคิดชั่วคราว” (Single-axis Logic) ไม่อาจทำหน้าที่เป็นเข็มทิศทางปัญญาในโลกที่ภัยคุกคามมีความลื่นไหลเกินกว่าบรรทัดฐานดั้งเดิมจะครอบคลุมได้ การก้าวพ้นทางตันนี้จึงมิใช่การเลือกข้างระหว่างชั่วอุดมการณ์ แต่คือการสถาปนา “ระเบียบจริยธรรมใหม่” ที่ก้าวพ้นมายาการทางอำนาจนำ สู่การสร้างพื้นที่ทางปัญญาที่บูรณาการทั้งวินัยและความเมตตาเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์ภาพ อันเป็นจุดเริ่มของข้อเสนอเชิงพุทธปรัชญาที่จะวิพากษ์ในลำดับถัดไป

การวิเคราะห์และวิพากษ์แนวคิดทางปรัชญา

ความไม่ลงรอยกันเชิงจริยศาสตร์ระหว่างหน้าที่นิยมและประโยชน์นิยมในสถานการณ์ความมั่นคง มิได้เป็นเพียงปัญหาเชิงทฤษฎี แต่คือ “ภาวะชะงักงันทางญาณวิทยา” (Epistemological Stagnation) ที่ส่งผลต่อปฏิบัติการจริงในพื้นที่วิกฤต สนอผ่านการวิพากษ์ 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

1) อัมพาตเชิงปฏิบัติการภายใต้กรงขังของระเบียบวินัย (Operational Paralysis within the Disciplinary Cage)

ข้อจำกัดที่แหลมคมที่สุดของหน้าที่นิยมแบบคานท์ (Kantian Deontology) คือการสถาปนากฎเกณฑ์เด็ดขาดที่ไร้ความยืดหยุ่น ซึ่ง มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) วิพากษ์ว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “เทคโนโลยีแห่งอำนาจ” (Technologies of Power) ที่รัฐใช้เพื่อกำราบเจตจำนงเสรี (Free Will) ของเจ้าหน้าที่ผ่านระบบวินัย (Discipline) (Foucault, 1977) ในยามวิกฤตที่ต้องการการตัดสินใจที่เท่าทันภัยคุกคามแบบอสมมาตร การยึดติดในกฎเกณฑ์สากลอย่างสุดโต่งกลับกลายเป็น “พันธนาการทางจริยศาสตร์” ที่ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่เพื่อปกป้องชีวิตพลเมืองได้อย่างสัมฤทธิ์ผล ภาวะนี้มีใช้ความผิดพลาดส่วนบุคคล แต่คือความล้มเหลวของ “เครื่องมือทางปัญญา” ที่ไม่สามารถจัดการกับความซับซ้อนของประสบการณ์ทางสังคมที่แปรเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว (Dewey, 1938)

2) ภาวะยกเว้นและการลดทอนคุณค่าของมนุษย์สู่ชีวมวล (The State of Exception and the Reduction of Humanity to Biomass)

ในทางตรงกันข้าม การพึงพิงลัทธิประโยชน์นิยมเพื่อหาทางออกจากอัมพาตเชิงปฏิบัติการ มักนำไปสู่จุดจบที่อันตรายกว่า คือการสถาปนา “ภาวะยกเว้น” (State of Exception) ตามมโนทัศน์ของ จอร์โจ อากัมเบน (Giorgio Agamben) ที่ลิดีพื้นฐานถูกระงับเพื่อเป้าหมายเชิงสถิติ (Agamben, 1998) ภายใต้เลนส์ประโยชน์นิยม ชีวิตของปัจเจกบุคคลถูกลดทอนลงเหลือเพียง “ชีวมวล” (Biomass) หรือตัวเลขในสมการความมั่นคง ภาวะนี้คือสิ่งที่ เอ็มมานูเอล เลวินาส (Emmanuel Levinas) เรียกว่าความล้มเหลวในการเผชิญหน้ากับ “ผู้อื่น” (The Other) เมื่อเรามองเพื่อนมนุษย์เป็นเพียงเครื่องมือ (Instrumentality) มิใช่เป้าหมายในตัวเอง (Levinas, 1969) การตัดสินใจที่มุ่งเน้นเพียงผลลัพธ์เชิงอรรถประโยชน์จึงเป็นการทำลายรากฐานความยุติธรรมและสร้างรอยแยกที่ไม่อาจประสานได้ระหว่างรัฐและพลเมือง

3) การสถาปนาคุณธรรมเชิงกลยุทธ์ในฐานะระเบียบจริยธรรมใหม่ (Establishing Strategic Compassion as a New Ethical Order)

เพื่อก้าวพ้นทางตันของระบบคิดขั้วเดียว บทความนี้ขอเสนอการบูรณาการพุทธจริยศาสตร์ผ่านโมเดล “คุณธรรมเชิงกลยุทธ์” (Strategic Compassion) ซึ่งมีนิยามเชิงปฏิบัติการคือ ปฏิบัติการจริยธรรมที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งปัญญาและการรักษาประโยชน์สุขส่วนรวมตามหลักมหาคุณธรรมในพุทธปรัชญา โมเดลนี้มีใช้การประนีประนอมที่อ่อนแอ แต่คือ “ดุลยภาพทางปัญญา” (Intellectual Equilibrium) ที่มองเห็นความเชื่อมโยงของเหตุปัจจัยในองค์รวมตามหลัก อิทัปปัจจยตา (Phra Brahmagunabhorn [P. A. Payutto], 2012)

การใช้คุณธรรมเชิงกลยุทธ์ช่วยให้เจ้าหน้าที่รัฐสามารถรักษา “เพดานทางศีลธรรม” (Ethical Ceiling) ของหน้าที่นิยมเพื่อปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ขณะเดียวกันก็มีความยืดหยุ่นเชิงยุทธวิธีในการจัดการความเสี่ยงมหาชนโดยมุ่งเน้นการ “เยียวยา” มากกว่าการ “ทำลาย” การปรับเปลี่ยนมุมมองนี้เปลี่ยนสถานะของข้าราชการจาก “ผู้บังคับใช้กฎหมายที่ไร้หัวใจ” สู่การเป็น “ประธานเชิงจริยธรรม” (Ethical Subject) ผู้มีปัญญาในการนำพาสังคมผ่านพ้นสถานการณ์วิกฤตได้อย่างมีศักดิ์ศรีและเป็นธรรม

องค์ความรู้และข้อเสนอทางปรัชญา

จากการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ต่อภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกทางศีลธรรมของข้าราชการฝ่ายความมั่นคง บทความวิชาการฉบับนี้ขอเสนอองค์ความรู้ใหม่ในฐานะนวัตกรรมเชิงมนทัศน์ที่เรียกว่า “ระเบียบจริยธรรมเชิงสถานการณ์วิกฤต” (Crisis-Situational Ethical Order) ซึ่งเป็นการก้าวข้ามระบบคิดขั้วเดียวสู่โครงสร้างจริยธรรมจำแนกชั้น (Stratified Ethical Structure) โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1) องค์ความรู้ใหม่: ดุลยภาพระหว่างบรรทัดฐานและปฏิบัติการ (Knowledge Synthesis: Balancing Norms and Operations)

งานวิจัยชิ้นนี้ค้นพบว่าความไม่ลงรอยกันเชิงจริยศาสตร์ระหว่างหน้าที่นิยมและประโยชน์นิยม มิใช่ทางตันที่ไม่อาจก้าวข้ามได้ หากแต่สามารถคลี่คลายได้ด้วยโครงสร้างจริยธรรมรูปแบบใหม่ที่ผู้วิจัยเรียกว่า “ระเบียบจริยธรรมเชิงสถานการณ์วิกฤต” (Crisis-Situational Ethical Order) ซึ่งมีรายละเอียดที่ประกอบกันเป็นองค์ความรู้องค์รวม ดังนี้

1.1) หน้าที่นิยมในฐานะบรรทัดฐานและหลักประกันทางภาววิทยา (Deontology as a Normative Ceiling and Ontological Safeguard)

องค์ความรู้ที่สถาปนาให้จริยศาสตร์หน้าที่นิยม (Deontological Ethics) ทำหน้าที่เป็น “เพดานทางจริยธรรม” (Ethical Ceiling) หรือขีดจำกัดสูงสุดที่ไม่อาจละเมิดได้ในทุกสถานการณ์ เพื่อทำหน้าที่เป็นเกราะคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิขั้นพื้นฐาน มิให้ถูกกลืนกินโดยตรรกะของรัฐที่มุ่งเน้นเพียงประสิทธิภาพเชิงปริมาณ การรักษาเพดานนี้มีเป้าหมายสำคัญเพื่อยับยั้งการสถาปนา “ภาวะยกเว้น” (State of Exception) ตามมโนทัศน์ของ จอร์โจ อากัมเบน (Giorgio Agamben) ที่อำนาจอธิปไตยมักเข้าไปลดทอนคุณค่าของพลเมืองให้กลายเป็นเพียง “ชีวิตเปลือยเปล่า” (Bare Life) ซึ่งไร้หลักประกันทางกฎหมาย (Agamben, 1998) ดังนั้น หน้าที่นิยมในโมเดลนี้จึงมิใช่พันธนาการที่สร้างอัมพาต แต่คือ “หลักประกันทางภาววิทยา” ที่ยืนยันว่ามนุษย์ต้องเป็นเป้าหมายในตัวเองเสมอ

1.2) กรุณาธรรมเชิงกลยุทธ์ในฐานะกลไกขับเคลื่อนเชิงยุทธวิธี (Strategic Compassion as a Tactical Engine)

เมื่อหน้าที่นิยมทำหน้าที่เป็นเพดานคอยกั้นพรมแดน บทความนี้ขอเสนอแนวคิด “กรุณาธรรมเชิงกลยุทธ์” (Strategic Compassion) ให้เป็นพลังขับเคลื่อนในระนาบปฏิบัติการ โดยนิยามคือ *ปฏิบัติการจริยธรรมที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งปัญญาและการรักษาประโยชน์ส่วนรวมตามหลักมหากรุณาธรรมในพุทธปรัชญา* มโนทัศน์นี้เข้าไปอุดช่องว่างของลัทธิประโยชน์นิยมแบบเดิมที่มักคำนวณผลลัพธ์ผ่านตัวเลขสถิติที่ไร้หัวใจ โดยเปลี่ยนมาเป็นการตัดสินใจที่วางอยู่บนฐานของ *อิทัปปัจจยตา* หรือความตระหนักรู้ในความเชื่อมโยงของเหตุปัจจัยในองค์กรรวม (Phra Brahmagunabhorn [P. A. Payutto], 2012) การใช้กรุณาธรรมเชิงกลยุทธ์ช่วยให้เจ้าหน้าที่รัฐสามารถใช้ดุลยพินิจที่ยืดหยุ่นในภาวะวิกฤตโดยมุ่งเน้นการ “ระงับเหตุและเยียวยา” มากกว่าการ “ทำลายและกำจัด” อันเป็นการสร้างความชอบธรรมเชิงศีลธรรมที่เหนือกว่าประโยชน์นิยมกระแสหลัก

1.3) จริยธรรมในฐานะเครื่องมือจัดการประสบการณ์ทางสังคม (Ethics as a Tool for Social Experience Management)

องค์ความรู้ชี้ให้เห็นว่า ระบบจริยธรรมในการกิจความมั่นคงต้องปรับเปลี่ยนสถานะจาก “กฎเกณฑ์ที่แช่แข็ง” (Static Rules) ไปสู่การเป็น “เครื่องมือทาง

ปัญญา” (Intellectual Tools) ตามแนวคิด **เครื่องมือนิยม (Instrumentalism)** ของ **จอห์น ดิวอี้ (John Dewey)** ที่มองว่าความถูกต้องต้องถูกพิสูจน์ผ่านศักยภาพในการแก้ปัญหาความเปราะบางในการดำรงอยู่ได้อย่างสัมฤทธิ์ผล (Dewey, 1938) ระเบียบจริยธรรมเชิงสถานการณ์วิกฤตจึงทำหน้าที่เป็นฐานวิทยาเชิงปฏิบัติการที่ช่วยให้ข้าราชการฝ่ายความมั่นคงก้าวพ้นสภาวะ “อัมพาตทางจริยธรรม” โดยเปลี่ยนสถานะจากผู้สยบยอมต่อวินัยที่ตายตัว สู่การเป็น “ประธานเชิงจริยธรรม” (Ethical Subject) ที่สามารถวิเคราะห์ วิพากษ์ และปรับปรุงมาตรการการปฏิบัติให้เท่าทันต่อภัยคุกคามสมัยใหม่ได้โดยไม่เสียหลักการ

1.4) การสถาปนาดุลยภาพใหม่ระหว่างความมั่นคงและจริยศาสตร์ (Re-establishing the Equilibrium of Security and Ethics)

การสร้างดุลยภาพใหม่ (New Equilibrium) ที่เปลี่ยนผ่านจากการปะทะกัน (Conflict) สู่การเป็นองคาพยพเดียวกัน (Integration) ระหว่างความจำเป็นทางการทหารและบรรทัดฐานทางศีลธรรม โดยใช้เขตแดนพื้นที่นิยามคอยกำกับมิให้เกิดการละเมิดสิทธิสากล และใช้กฎธรรมเชิงกลยุทธ์ขับเคลื่อนการตัดสินใจทางยุทธวิธี โครงสร้างจริยธรรมจำแนกชั้นนี้จะช่วยสร้าง “ความเชื่อถือเชิงระบบ” (Systemic Trust) ให้เกิดขึ้นในสังคมข้ามวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงอยู่ของรัฐที่เป็นธรรมและยั่งยืน (Habermas, 1984)

2) ข้อเสนอเพื่อการวิจัยเชิงปรัชญาในอนาคต (Philosophical Research Recommendations)

ผู้วิจัยเสนอให้มีการสืบสอบเชิงลึกในมิติ “จริยศาสตร์เชิงความสัมพันธ์” (Relational Ethics) โดยบูรณาการแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบต่อผู้อื่นของ เอ็มมานูเอล เลวินาส (Emmanuel Levinas) เข้ากับหลักการ “กฎธรรมเชิงกลยุทธ์” (ที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งปัญญาและการรักษาประโยชน์ส่วนรวมตามหลักมหารุณธรรมในพุทธปรัชญา) เพื่อแสวงหารูปแบบการตัดสินใจในยามวิกฤตที่ก้าวพ้นตรรกะประโยชน์นิยมแบบเลขคณิต ไปสู่จริยศาสตร์เชิงเยียวยาที่รักษาดุลยภาพระหว่างความมั่นคงและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Levinas, 1969; Rawls, 1999)

3) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงสถาบัน (Policy and Institutional Recommendations)

เพื่อให้องค์ความรู้นี้นำไปสู่การปฏิบัติจริงอย่างสัมฤทธิ์ผล สถาบันการศึกษา ความมั่นคงระดับสูง อาทิ วิทยาลัยการทัพบก โรงเรียนนายร้อยตำรวจ หรือสถาบันการศึกษาความมั่นคงภาครัฐ ควรดำเนินการปฏิรูปหลักสูตรมาตรฐานการปฏิบัติงาน (Standard Operating Procedures - SOPs) โดยการบรรจุ “ระเบียบจริยธรรมเชิงสถานการณ์วิกฤต” เข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิชาการยุทธศาสตร์ข้าราชการ ทั้งนี้เพื่อสร้างกลไกการใช้ดุลยพินิจที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และสอดคล้องกับปฏิบัติการเชิงสื่อสาร (Communicative Action) ระหว่างรัฐและพลเมืองในยามเผชิญเหตุวิกฤต (Habermas, 1984)

อย่างไรก็ตามองค์ความรู้และข้อเสนอทางจริยศาสตร์ที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์นี้ มิได้เป็นเพียงการแสวงหาจุดประนีประนอมเชิงเทคนิคระหว่างข้ออุดมการณ์ที่ขัดแย้งกัน หากแต่คือการ “จัดระเบียบญาณวิทยา” (Epistemological Reconfiguration) ของปฏิบัติการรัฐในยามวิกฤต การเปลี่ยนผ่านจากระบบคิดชั่วคราวสู่ “ระเบียบจริยธรรมเชิงสถานการณ์วิกฤต” ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมเชิงปัญญาที่กอบกู้สถานะ “ประธานเชิงจริยธรรม” (Ethical Subjectivity) ของข้าราชการฝ่ายความมั่นคงกลับคืนมาจากการเป็นเพียงฟันเฟืองของอำนาจนำเชิงสถาบัน โครงสร้างจริยธรรมจำแนกชั้นนี้พิสูจน์ให้เห็นว่า ดุลยภาพระหว่างบรรทัดฐานที่เป็นสากลและดุลยพินิจที่ยึดหยุ่นตามหลักกฎธรรมชาติเชิงกลยุทธ์ คือปรากฏการณ์สุดท้ายที่จะปกป้องทั้งเสถียรภาพเชิงโครงสร้างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) ท่ามกลางความเปราะบางของวิถีโลกสมัยใหม่ได้อย่างทรงพลังและเป็นธรรม

การขับเคลื่อนเชิงมโนทัศน์นี้ ยืนยันว่าระบบจริยธรรมที่ยั่งยืนมิใช่สิ่งไร้ภายนอกจากการควบคุมเชิงพื้นที่และเวลา หากแต่คือพลวัตทางปัญญาที่พร้อมคลี่คลายความจริงประจักษ์ (Empirical Reality) บนฐานของมนุษยธรรมเพื่อเปลี่ยนผ่านปัจเจกจากการเป็นเพียง “วัตถุแห่งการสอดส่อง” (Objects of Surveillance) ไปสู่ประธานเชิงจริยศาสตร์ที่มีเจตจำนงที่ตื่นรู้ ดังนั้น เพื่อฉายภาพสถาปัตยกรรมเชิงมโนทัศน์ของดุลยภาพที่ปรับประสานนี้ แผนภูมิในหัวข้อถัดไป (ภาพที่ 1) จึงจัดแสดงปฏิสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างหน้าที่นิยมในฐานะขีดจำกัดสูงสุด และพุทธจริยธรรมในฐานะกลไกขับเคลื่อนยึดหยุ่น เพื่อช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายมองเห็นทางเลือกในการสถาปนาความยุติธรรมควบคู่ไปกับความอยู่รอดของพลเมืองได้อย่างมีเอกภาพ

Figure 1: Conceptual Framework of the Crisis-Situational Ethical Order for Ethical Decision-Making.

สรุป

การวิเคราะห์วิพากษ์ทางจริยศาสตร์ว่าด้วยภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกทางศีลธรรม (Moral Dilemma) ของข้าราชการฝ่ายความมั่นคง ได้สถาปนาข้อสรุปที่แหลมคมว่า ความไม่ลงรอยกันเชิงจริยศาสตร์ (Ethical Incongruity) ระหว่างหน้าที่นิยมและประโยชน์นิยม มิใช่เป็นเพียงปัญหาในระดับมโนทัศน์ที่หยุดนิ่งในตำราปรัชญา แต่อุบัติขึ้นในฐานะ “วิกฤตการณ์ทางบรรทัดฐาน” (Normative Crisis) ที่ส่งผลต่อความมั่นคงเชิงภาววิทยาของสังคมร่วมสมัย ระบบคิดชั่วเดียวที่ไร้การปรับประสานพิสูจน์ให้เห็นถึงความล้ม

เหลวในการโต้ตอบกับภัยคุกคามที่มีพลวัตซับซ้อน ซึ่งบีบคั้นให้เจ้าหน้าที่รัฐต้องเลือกระหว่างการรักษาความบริสุทธิ์ของกฎเกณฑ์ในหอคอยงาช้าง หรือการสยบยอมต่อตรรกะของรัฐที่มุ่งเน้นเพียงประสิทธิภาพเชิงปริมาณจนละทิ้งความเป็นมนุษย์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การยึดมั่นในหน้าที่นิยมแบบคานท์ (Kantian Deontology) แม้จะปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) ได้ในระนาบอุดมคติ แต่กลับสร้าง “กัณฑ์ทางศีลธรรม” ที่นำไปสู่ภาวะอัมพาตเชิงปฏิบัติการ (Operational Paralysis) ในสถานการณ์วิกฤตที่ต้องการการตัดสินใจที่เท่าทันเหตุการณ์ ในขณะที่ลัทธิประโยชน์นิยม (Utilitarianism) มักกลายเป็นใบเบิกทางให้รัฐสถาปนา “ภาวะยกเว้น” (State of Exception) ที่ลดทอนมนุษย์ให้เหลือเพียงชีวมวล (Biomass) ในสมการความมั่นคง ภาวะสุญญากาศทางจริยธรรมนี้ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อกระบวนการก่อรูปตัวตนของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยทำให้ข้าราชการสูญเสีย “ความเป็นประธานเชิงจริยธรรม” (Ethical Subjectivity) และเปลี่ยนสถานะไปสู่การเป็นเพียงฟันเฟืองของอำนาจนำเชิงสถาบัน (Institutional Hegemony) ที่ปราศจากสำนึกในความรับผิดชอบต่อ “ผู้อื่น”

ดุลยภาพใหม่จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการสถาปนา “ระเบียบจริยธรรมเชิงสถานการณ์วิกฤต” (Crisis-Situational Ethical Order) ผ่านมโนทัศน์ “กรุณาธรรมเชิงกลยุทธ์” (Strategic Compassion) ซึ่งเป็นการใช้ปัญญาเชิงวิพากษ์ในระนาบพุทธจริยศาสตร์ประยุกต์ มาทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมทางปัญญา (Intellectual Bridge) ระหว่างหน้าที่และผลลัพธ์ ข้อเสนอนี้มีใช้การประนีประนอมที่ลดหย่อนบรรทัดฐาน แต่คือการยกระดับจริยธรรมให้กลายเป็น “เครื่องมือจัดการประสบการณ์” (Instrumental Tool) ที่เท่าทันต่อวิถีโลก การเปลี่ยนผ่านเชิงมโนทัศน์นี้มีเพียงแต่จะช่วยรักษาเสถียรภาพและความปลอดภัยสาธารณะ แต่คือภารกิจสำคัญในการกอบกู้ความเชื่อถือเชิงระบบ (Systemic Trust) และการสร้างสังคมที่เป็นธรรมภายใต้หลักนิติธรรมที่ก้าวพ้นมายาการทางอำนาจ

References

- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J., & Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality*. Harper & Brothers.
- Agamben, G. (1998). *Homo sacer: Sovereign power and bare life* (D. Heller-Roazen, Trans.). Stanford University Press.

- Aristotle. (2009). *Nicomachean ethics* (D. Ross, Trans.). Oxford University Press.
- Deleuze, G. (1992). Postscript on the societies of control. *October*, 59, 3–7.
- Dewey, J. (1938). *Experience and education*. Macmillan.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Pantheon.
- Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action, Vol. 1: Reason and the rationalization of society* (T. McCarthy, Trans.). Beacon Press.
- Han, B.-C. (2015). *The transparency society* (E. Butler, Trans.). Stanford Briefs.
- Kant, I. (1998). *Groundwork of the metaphysics of morals* (M. Gregor, Trans.). Cambridge University Press. (Original work published 1785).
- Levinas, E. (1969). *Totality and infinity: An essay on exteriority* (A. Lingis, Trans.). Duquesne University Press.
- Mill, J. S. (2001). *Utilitarianism*. Electric Book Company. (Original work published 1861).
- Phra Brahmaganunabhorn (P.A. Payutto). (2012). *Buddhadhamma: The expanded and revised edition* [In Thai]. Buddhadhamma Foundation.
- Pongsapich, A. (2018). *Culture, religion, and ethnicity: An anthropological analysis of Thai society* (8th ed.) [In Thai]. Chulalongkorn University Press.
- Rawls, J. (1999). *A theory of justice* (Revised ed.). Belknap Press.
- Uwanno, B. (1999). *Building good governance in Thai society* [In Thai]. Winyuchon.